

Herolden

December 2015

Årgang 19 Nummer 4

Foto: Sukey Brown

Udgivet af:

Bornholms Middelaldercenters

Vennekreds

Stangevej 1.

3760 Gudhjem.

Tlf. 56 49 83 19

Web-adr.: www.bmc-vennekreds.dk

Redaktion:

Sukey Brown 23 28 91 28

Lone S. Hansen 60 18 36 41

Ole Boyer Pedersen 56 49 81 41

Bjørn Ørding-Thomsen 56 47 01 12

Ansvarshavende redaktør

Indlæg til Herolden:

herolden@bornholmsmiddelaldercenter.dk

Herolden udkommer 4 gange om året i marts, juni, september og december.

Deadline er den 20. i måneden før udgivelsen.

Trykt oplag ca. 150.

Indhold

- 3 Nyt fra Centret
- 7 Gamle Herolder
- 8 Om en bild med krusdok
- 12 Studietur
- 16 Alskens udenlandsk fråde
- 21 Årets julemarked
- 23 Nyt fra Vennekredsen

Hvor der ikke er anført navn på fotografen, er billederne taget af redaktionen.

Nyt fra formanden udgår i dette nummer pga. sygdom.

Du kan altid finde nyheder fra formanden og andre på Facebook eller vores web: bmc-vennekreds.dk /Red.

Generalforsamling

Glem ikke Vennekredsens generalforsamling.

Se mere på side 23

Færgen

Nyt fra Centret

Af Niller

God sæson genererer penge til renovering

Sæsonen 2015 er gået rigtig godt. Der har været en gennemsnitlig fremgang på de forskellige forretningsområder på ca. 10 %, hvilket betyder at der endelig bliver penge til den nødvendige vedligeholdelse – noget der hen over krisen har været forsømt. Umiddelbart kommer det til at betyde at vi kan få repareret tagrygningerne på stormandsgårdens to stråtage og derved hindre indtrængning af vand. Det er firmaet ”Stråtag” der står for opgaven – der udover tagryggene også omfatter en gennemgribende renovering af stråtagene på henholdsvis smedje, kapel og havehus. Arbejdet forventes færdigt inden jul.

Vennekredsen

Der har som altid været en række områder hvor Vennekredsen og middelaldercentret har kunnet gøre brug af hinanden. Særligt vil jeg nævne indsatsen til Påske, Bornholms Brandbrilæet og Middelaldertræffet.

Det er dejligt når BMC er fyldt med liv og glade mennesker – det er i sigens natur givtigt for vores samarbejde, men også et vigtigt element for centrets besøgende gæster. Vores største styrke

er jo den personlige formidling – og det er lige præcis her at Vennekredsen har været med til at gøre en forskel. Særligt er der sket en markant positiv udvikling af middelaldertræffet – en udvikling som jeg synes vi skal fastholde – så vi i fællesskab kan bringe middelaldertræffet op på et endnu højere niveau.

Tak for det gode samarbejde.

BornPro

BornPro har været (og er) en rigtig god samarbejdspartner for Bornholms Middelaldercenter. Både indenfor de pædagogiske og de sociale områder er der store gevinster at hente for BMC og BornPro. De pædagogiske og sociale gevinster har stor betydning – men kan ”udefra” være lidt svære at få øje på. Anderledes er det med de fysiske vedligeholdelsesopgaver der dagligt løses. Det er tydeligt at der nu igen bliver taget hånd om bygninger og arealer. Det er flere år siden at det hele har set så godt ud som det gør lige nu.

I Ådalen har BornPro desuden, gennem hele sæsonen stået for formidlingen og serviceringen af gæsterne, - og det er virkelig noget der er blevet kommenteret af vores besøgende. Flere medarbejdere til at servicere og under-

holde er ensbetydende med flere glade og tilfredse kunder.

Her uden for sæsonen er BornPro forsat optaget af renoveringsopgaver – og en af de virkelig store opgaver lige nu - er reparationen af palisaden. Tømmerholdet har arbejdet på palisaden helt siden foråret – og det forventes at det hele står klar inden udgangen af 2015.

BMC 2.0 - Registrering som social-økonomisk virksomhed

Processen med at blive registreret som socialøkonomisk virksomhed er i fuld gang – og lige nu venter vi på det endelige svar fra Erhvervsstyrelsen. Processen forventes afsluttet inden udgangen af 2015. Registreringen som Social-økonomisk Virksomhed indebærer en ændring af vores formålsparagraf, som derefter vil have følgende ordlyd:

§ 3,0

Formålet er: At drive det videnspædagogiske og kulturelle aktivitetscenter, Bornholms Middelaldercenter.

§ 3,1

Formålet er: At beskrive og levendegøre livet i Bornholmsk/Dansk/Europæisk middelalder på bedst mulig historisk- fagligt grundlag.

§ 3,2

Formålet er: At drive virksomheden Bornholms Middelaldercenter som en socialøkonomisk virksomhed hvor der også er plads til udsatte personer og folk på kanten af arbejdsmarkedet.

Sagt med andre ord:

Vi vil gerne give Middelaldercentrets besøgende en sanselig oplevelse af den bornholmske middelalder igennem autentiske inddragende aktiviteter og levende fortællinger.

Vores overordnede "mantra" er:

Vi elsker at fortælle historier - og motiveres og vokser ved at glæde andre.

BMC 2.0 – Nye faciliteter

Der arbejdes forsat med finansieringen af ombygningen af Rågelundsgård til ny indgang, nye udstillinger, cafe, kontorer og værksteder. Hvis finansieringen falder på plads i løbet af 2016 forventes det at byggeriet kan stå færdigt til ibrugtagning i løbet af ultimo 2017 eller primo 2018. De nye faciliteter vil ikke bare forbedre vores socialøkonomiske intentioner, men de

vil også være med til at skabe fornyet entusiasme og motivation hos os alle – og samtidig være med til at gøre vores fælles hverdag gladere, mere produktiv, spændende og indholdsrig. Derudover vil de nye faciliteter komme til at styrke undervisnings- og turistvirksomheden, og dermed også økonomien, – og slutteligt være i stand til at skabe nye arbejdspladser.

Når det hele er realiseret vil BMC være klar til at rykke virksomheden ind i en ny tidsalder.

20 år er gået – og 20 nye år kan begynde!

Kære vennekreds

Vi har som bekendt 20-års jubilæum i 2016 - og det synes jeg vi skal fejre sammen!

Og da vi gerne vil dele glæden med resten af Bornholm har vi aftalt at afholde et fælles jubilæums-arrangement i

weekenden d. 28.-29. maj.

Jeg vil derfor bede jer alle om, allerede nu, at slå et stort kryds i kalenderen.

Tak for året der er gået – vi ses i 2016

Med venlig hilsen
Niller

*Alle billeder i denne artikel stammer fra
Bornholmerdagene den 30-31 maj i år.
Fotograf: Ole Boyer Pedersen*

Glædelig Jul og Godt Nytår

*Ønskes alle medlemmer, samarbejds-
partnere, annoncører og leverandører af
materiale til vores blad. Tak for i år og
på gensyn i 2016.*

*Vennekredsens bestyrelse og
Redaktionen*

Gamle Herolder

Af Bjørn Ørding-Thomsen

En stor del af Heroldens tilblivelse sker på nettet - her ligger alle artikler til det næste nummer til gennemsyn og kommentering for redaktionen. Dette betyder, at alle nyere artikler ligger beskrevet i vores database med angivelse af titel, forfatter, Herold-nr. mm. Mange af de elektroniske udgaver er også tilgængelige som læsbar (på skærm) udgave og/eller i en udgave, der kan udskrives (helst på en farveprinter, der kan skrive på begge sider).

Ældre artikelbeskrivelser er blevet indsat manuelt i databasen, så vi i dag har en komplet fortegnelse over alle artikler, der har været bragt i Heroldens 19 årgange.

Denne information er tilgængelig for alle på: heroldisterne.dk.

Når du kommer ind på siden kan du vælge en oversigt over alle de numre, der er tilgængelige som pdf-fil(er). Når

du udvælger et nummer, vises det straks på skærmen.

Du kan også vælge kun at få en oversigt over et bestemt nummers artikler, hvor du udvælger nummeret og modtager en fortegnelse over alle nummerets artikler, hvor du kan se titel, forfatter, antal sider, sidenummer mm.

Endelig kan du vælge at søge efter bestemte artikler ved at søge på (dele af) titlen. Du vil herefter få en liste over de artikler, der passer med søgekriteriet - og hvis nummeret findes som pdf-fil, kan du få den vist.

Herolden : Vis alle fundne artikler
Herold-redaktionens virtuelle arbejdsrum

Vis alle fundne artikler

Herold	Sider	Titel	Forfatter	Herold	PDF-filer
Juni 2012	11	Heim var almindelig?	Lene Hulting og Bjørn Ørding-Thomsen	276	Se pdf-filen
Marts 2012	20	Heim var almindelig	Bjørn Ørding-Thomsen	2	Se pdf-filen
Oktober 2009	8	Heim var almindelig	Ole Boyer Pedersen	4	Se pdf-filen
Juni 2009	12	Heim var almindelig af Ole Hulting	Bjørn Ørding-Thomsen	4	Se pdf-filen
Oktober 2008	12	Heim var almindelig af Ole Hulting	Ole Boyer Pedersen	2	Se pdf-filen
Oktober 2007	12	Heim var almindelig af Ole Hulting	Bjørn Ørding-Thomsen	4	Se pdf-filen
Juni 2007	14	Heim var almindelig af Ole Hulting	Ole Boyer Pedersen	2	Se pdf-filen
Oktober 2003	12	Heim var almindelig af Ole Hulting	Ole Boyer Pedersen	6	Se pdf-filen

Tilbage til søgning

Søgning efter artikler med 'Hvem var' i titlen.

Herolden : Vis oversigt over alle artikler i et nummer af Herolden
Herold-redaktionens virtuelle arbejdsrum

Vis oversigt over alle artikler i dette nummer af Herolden: Juni 2011

Bladet er 15. årgang, nr. 2 og indeholder 28 sider.
Du kan se hele bladet på skærmen [her](#).

Artikler i dette nummer:

Sider	Titel	Undertitel	Forfatter	Sider
3	Ny feriedagsord		Thomas S. Philippen	1
4	Børns historie tidlige historie III		Jen Skolden	6/10
10	Godev do		Bjørn Ørding-Thomsen	1/5
11	Hørmøderudvalget		Helle Pfeiffer	1
12	The Luttrell Psalter Film		Søren Kib-Hansen	1/10
13	Informationsstatistik		Bjørn Ørding-Thomsen	1/5
14	Storhedsdag og kirke		Thomas S. Philippen	4
18	Økonomisk		Søren Kib-Hansen	1
19	Historien om Europa		Ole Boyer Pedersen	1
20	Årets Gang på Stormandsdagen		Søren Kib-Hansen	5
25	En god bog		Bjørn Ørding-Thomsen	1
26	Sy-dagene	Billeder	Bjørn Ørding-Thomsen	1
27	Forfattersamling	Billeder	Bjørn Ørding-Thomsen	2

Tilbage til oversigten

Om en bild med krusdok

Af Martin Eriksson

De sista åren har det blivit populärt med krusdok (*dansk: "kruset dug" se nedanför*) bland våra medeltidsvänner. På diverse facebookgrupper har man ofta visat den här bilden. Det är inte endast krusdoken på bilden som man har fäst sig vid. Också klänningarna, som har knappar hela vägen ner, har man diskuterat. Och dessutom markeringen i sidan på den gröna klänningen, om det är en snörning eller något annat.

Krusdok

Vi kender ikke et præcist dansk ord da alle danske eksempler er skrevet på latin, direkte oversat hedder de bare "kruset dug". I Norge finder vi betegnelsen "kruset skaut" og på tysk "kruseler".

Tak til Camilla Luise Dahl

När jag får se sådana här bilder från ett medeltida illuminerat manuskript är det inte kläder och dräktdetaljer som jag fäster mig vid. Det jag vill försöka förstå är vilka personerna är, vilken situation bilden framställer och i vilket sammanhang bilden finns. Dessutom – om man vill använda bilden som förlaga till en egen dräkt – behöver man fundera över vilken status personen på bilden har, om de är "godtfolk eller skidtfolk".

Vilka personerna på bilden är, det är lätt att se, för namnen på de tre gestalterna finns med. Det står att de heter Ada, Lamech och Silla. Dessutom har någon skrivit "Gen 4" i bokens marginal. Det är alltså något från Gamla Testamentet i Bibeln. I 1 Mosebok kapitel 4 vers 19 står det:

Lemek tog sig två hustrur, den ena hette Ada, den andra hette Silla.

Den här bilden av Ada och Silla som kivas och sliter Lemek i håret är hämtad från ett manuskript av Speculum Humanae Salvationis (*Spegel av människornas frälsning*) från tidigt 1300-tal. Den finns att se här på internet:

tudigit.ulb.tu-darmstadt.de/show/Hs-2505.

Det finns många Speculum bevarade. De var vanliga från början av 1300-talet och fram till 1500-talet, och de följer alla samma schema. För det här var en alldeles speciell genre att berätta och tolka Bibeln med bilder. Under

varje bild, eller – som i denna – på ett eget uppslag mellan ett uppslag med bilder finns en text på vers.

Bilderna i en Speculum har alltid samma innehåll och de är fyra som hör samman, där den första är själva huvudbilden, till största delen hämtad från Nya Testamentets evangelier. De allra flesta huvudbilder är från Jesu lidande. Hela det uppslag där man finner bilden av Ada, Lemek och Silla ser ut så här.

Huvudbilden framställer när Jesus gisslas. På alla bilder av Jesu gisslande i en Speculum är han bunden vid en

pelare mitt i bilden och flankerad av två som slår och gisslar honom. Man kan lägga märke till att alla de fyra bilderna på det här uppslaget är komponerade på samma sätt. De visar en centralfigur som på vardera sidan om sig har en plågoande. Den kompositionen har inte illuminatören, som utfört detta manuskript, kommit på själv, utan han har följt det schema som hör till genren. Men dräkter och inramning och bakgrund och andra detaljer skiljer sig åt mellan manuskripten och själva stilen kommer att ändras genom åren.

De övriga tre bilderna framställer situationer från Gamla Testamentet som ska fungera som en förebild – eller som en profetia – om det som sker med Jesus, enligt en av de medeltida tolkningsmodellerna som kallas för typologi. Var finner man de tre typer som kan passa scenen där Jesus binds och piskas?

På bilden nere till höger sitter Job, slagen av bölder som han skrapar med en krukskärva (*dansk: potteskår/red.*). Djävulen har fått lov att plåga honom, ”bara du skonar hans liv”. Kvinnan på bilden är Jobs hustru, som slår honom med något som nästan liknar en ljusstake. Hon bär också ett krusdok som är långt och som hänger ner på ryggen som om det löst upp sig från draperingen när hon slår med det hon håller i handen.

Enligt bibeln, Job kap 2, håller hon inte något redskap, men plågar Job med ord och säger:

*”Håller du fortfarande fast vid din oförvitlighet? Förbanna Gud och dö!”
Han svarade henne: ”Du talar som en dåre. Vi tar emot det goda från Gud, skall vi då inte också ta emot det onda?”*

Bilden under den bild där Jesus gisslas är från en händelse i Judits bok, som är en av de så kallade gammaltesta-

mentliga apokryferna, som återigen finns med i den svenska bibelöversättningen. Achior hade profeterat inför Nebukadnessars befälhavare Holofernes och blir bunden vid ett träd. Om det kan man läsa i Judits bok, i det femte och sjätte kapitlet.

I alla de medeltida Speculum återfinns samma bildschema. Valet av de tre bilder som ska belysa huvudbilden är kanske inte det val som man skulle ha gjort i vår tid. Job känner man säkert till, men Achior eller Lemek? Man kan fråga sig om de i förväg var kända av dem som skulle läsa texterna och betrakta bilderna.

Det är alltså nödvändigt att läsa bilden av Ada och Silla som sliter Lemek i håret i det sammanhang i vilket den bilden finns. Då kan man lättare tolka deras dräkter och hur de bär sina krusdok. När man känner till detta kan man gå in i bildens detaljer.

Adas krusdok är långt och det hänger ner på ryggen, medan Silla fortfarande har sitt svept, även om det håller på att lösas upp. Man kan tänka sig att Ada är mera häftig och Silla lite återhållsam. Men båda är aktiva och har höjda knutna händer.

Av det sammanhang som den här bilden finns förstår vi att Lemek av någon anledning är utsatt för att bli plågad, med eller utan egen förskyllan. Vi kan inte få upplysning om relationen mellan Lemek och hans bäge hustrur ur Bibeln. Scenen finns inte där, utan kommer från Historia Scholastica, ett verk av Petrus comestor från slutet av 1100-talet.

Säkert har någon funderat över hur Lemek hade det. Följer man Bibelns

Billeder

Alle Speculumbillederne (*Speculum Humanae Salvationis*) kommer fra Technische Universität Darmstadt. [tudigit.ulb.tu-darmstadt.de/show/Hs-2505.](http://tudigit.ulb.tu-darmstadt.de/show/Hs-2505/)
/red

1. En konkubin tar kronan från kung Darius och ger honom en örfil.
2. Davids hustru Mikal ser honom dansa och spela och kritiserar honom.
3. Eva gråter över Abel som mördats av Kain.
4. Jael dödar härföraren Sisera med en tältspik.
5. En profetänka hos Elia håller olivolja i sina krukor.

framställning så är han världshistoriens förste bigamist. Och så fyller fantasin i en egen berättelse, där det bibliska materialet är tyst.

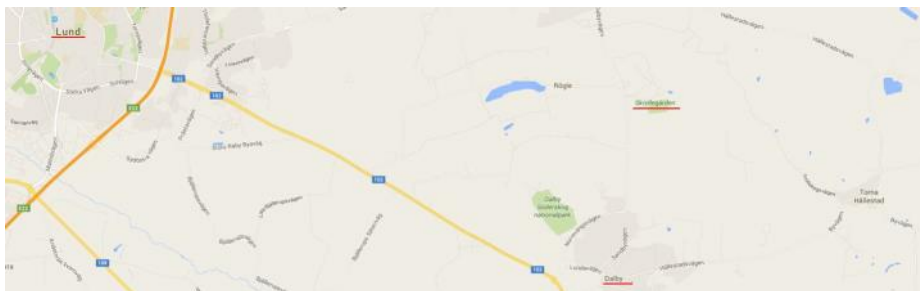
Ada och Silla och Jobs hustru är inte de enda som bär krusdok i denna Speculum. Man kan jämföra hur krusdoken bärs av några andra.

De här kvinnorna har inte sina krusdok i oreda, utan de är prydligt samlade, i ett fall svept runt halsen. De ger ett lugnare intryck än de tre vi sett tidigare. Och det är säkert avsikten hos illuminatören. Vad jag förstår kan man bära krusdocket enkelt och svepa ena änden runt halsen. Ett annat sätt är att vika det dubbelt över huvudet och ner på sidorna. Men man bär det inte fladdrande och nedhängande på ryggen som Ada och Jobs hustru har det, eller på väg att lösas upp som Silla har det.

Förutom att tyda situationen på bilden och att identifiera personerna samt att förstå sammanhang behöver man betrakta fler bilder, kanske många. Här är alla bilderna från samma manuskript, vilket underlättar eftersom man kan försöka tränga in i hur illuminatören tänkt i sin framställning.

Som en jämförelse kan vi se en annan, senare Speculum. När man på 1400-talet började kunna trycka böcker fortsatte Speculum-genren, men nu är bilderna i form av träsnitt. Jag tar ett exempel som visar att det fortfarande var samma bilder som gällde då som tidigare. Fast med en annan tids stil och dräkter.

Studietur

Af Vibeke Marcher

- At formidle handler om at åbne dørene....
- og når dørene er åbne kan **viden** komme ind.
- Måske bliver man **nysgerrig**
- Og det fører mere **viden** med sig !

Denne oplevelse stod jeg med efter 3 studieture på 2 uger!

Den første tur havde jeg selv været med til at arrangere. Den gik til Lund.

Formålet var at give formidlere af kultur og kunst på Bornholm mere viden om bl.a. de stærke forbindelser/sammenhænge, der har været mellem Bornholm og ærkebispesædet i Lund.

Hvis nogle bliver **nysgerrige** efter mere **viden** om dette emne, så kontakt Lena Mühlig, hun er en kilde til **viden**

Turen var finansieret af BRK og blev brugt til at leje en bus, som tog os med fra Rønne og kørte os ombord på færgen og bragte os igennem Skåne og hjem igen.

Første stop: Dalby Kirke, som lå der før Domkirken i Lund, som den søde guide Ann Maj så stolt påpegede.

Fantastisk kirke! bygget af den danske kong Sven Estridsen - det syntes

danskerne åbenbart også før i tiden, for de hærgede jævnligt i området - så meget, at beboerne i Dalby følte, at de måtte passe på deres kirke og de ting, den rummede.

Så en sen nat gravede de kirkeklokken ned på en mark! og så gik der mange år, og ingen huskede mere hvor den var ! (Altså hvis I graver jeres penge ned i haven, så husk hvor de er.)

Kilden Dalby kirke

Der gik flere generationer, og en dag var bonden ude og pløje sin mark og stødte på noget!

Det var den glemte kirkeklokke, som nu igen hænger på sin gamle plads og minder os om at passe på det, som betyder noget for os.

Nede i kirkens krypt var der en brønd. Dette var den oprindelige kilde, så kirken var simpelthen bygget ovenpå. Folk har sikkert søgt kilden allerede i hedensk tid. Ja! Det er det jeg altid siger... vi blev kristnet, men ikke over en nat ☺

Spændende detalje uden for kirken, var en søjle i muren. Når de våbenføre mænd kom til kirken, så hvæssede de deres sværd og knive på søjlen!

Den var nu helt tyndslidt på den ene side. Det har sikkert bragt dem held i krigen, når deres sværd nærmest var velsignet!

Hvæssesten Dalby kirke

Hvis I er **nysgerrige** efter mere **viden** om Dalby Kirke så kontakt Lena – hun er en kilde til **viden**.

Turen gik videre gennem det skånske landskab, hvor fugleelsker Eilif fortalte om fugletræk hen over Skåne og Bornholm og ikke mindst den røde glente, som vi jo ser mange af på Bornholm.

Hvis I er **nysgerrige** efter mere **viden** om fugle så kontakt Eilif – han er en kilde til **viden**.

Pontus Naturum Skrylle

Videre til Natur Skrylle, som er et naturformidlingsområde med et spændende Naturum (lille træhus spækket med viden om dyr og natur) lidt udenfor Lund.

Der mødte vi en fantastisk formidler!

Vildmarksformidleren Pontus fortalte om, hvordan man formidler natur til børn og voksne.

Han kan få dem til at sidde helt stille uden en lyd i et skjul i 40 min og få dem til at blive vildt begejstrede, når de ser vildsvinesoen med unger komme frem for at æde.

Der var et fantastisk shelter, Belsebo, på området med bålsted i midten, og han havde lagt rensdyrskind på, da vi kom.

Belsebo

Han fortalte, at han holdt kurser, hvor han lærte folk at tænde ild med bue! og som han sagde ”det er fantastisk, når man ser ilden blusse op – og lyset tændes i deres øjne” ☺

Han kunne overleve i naturen kun ved hjælp af bær, rødder fra dunhammer, og hvad han ellers fandt.

Ham ville jeg gerne fare vild i vildmarken med ☺

Så hvis I har noget tid tilovers, når I kører fra København til Ystad, så snyd ikke Jer selv for at besøge Naturum Skrylle, gør et stop – slå Jer ned ved bålet ved Belsebo, eller gå ture i området ad f.eks. myrestien. Det er sikkert

billigere end at shoppe i Ystad, fordi man er kommet for tidligt til færgen ☺

Hvis I er **nysgerrige** efter mere **viden** om Skrylle så kontakt Vibeke – hun er en ikke en kilde til **viden** – bare en glad historiefortæller. ☺

Fyldt op af disse oplevelser, kørte bussen os videre til Lund city, hvor vi ikke kunne stole på vores egne eller buschaufførens evner til at finde vej i storbyjunglen, men måtte ty til Hans Jørgens GPS og hans evner til at tyde denne.

Vel ankommet til Lunds Domkirke blev vi mødt af næste formidler.

Anita Larsson! stående på den mægtige trappe, tronende frem med en myndighed, som havde hun selv egenhændigt bygget Domkirken!

Rundt om hendes skuldre hvilede et ordensbånd med Laurentius mærke... se det var en dame!

Anita Larsson Domkirken i Lund

I hendes kyndige hænder fik vi en masse viden om den kirke, som Bornholm har været underlagt i middelalderen - og ikke mindst historien om Jætten Finn, som havde bygget kirken!

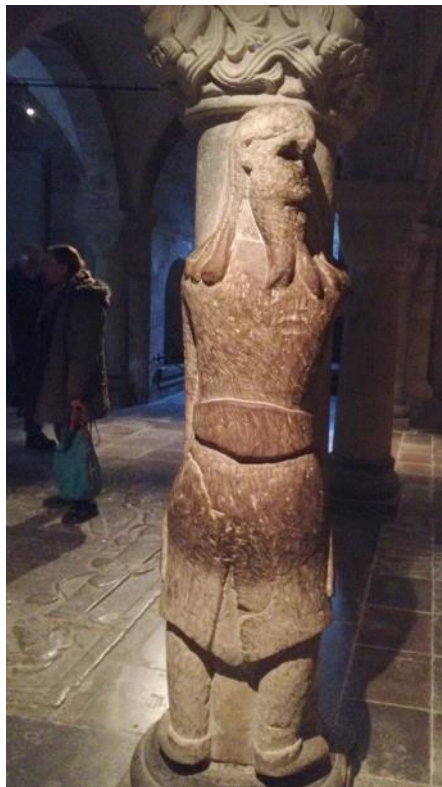
Studieturen sluttede med et besøg i Kulturen, som er indendørs og frilandsmuseum bag Domkirken.

Det rummer en tidstavle af træ over ærkebisper (heraf en del danske) gennem middelalderen og en masse spændende fund. Bl.a. fine små skindsko – massevis af mønter – stor blok af bivoks – kranier o.m.a.

Nogle af os listede ned i et af husene, som ligger i frilandsmusset. Her fandt vi de jordiske rester af selveste Jacob Erlandsen... I ved ham der byggede Hammershus ...så vidt man ved indtil nu. ☺

Hvis I efter denne fortælling er blevet **nysgerrige** efter mere **viden**.

Ja ! så har jeg opnået hvad jeg ville... nemlig at lukke dørene op. ☺

Jætten Finn Domkirken i Lund

Domkirken i Lund, Foto: Ulf K, Flickr

Alskens udenlandsk fråds Karske ord om kjortellængder i middelalderen

Af Camilla Luise Dahl

Man skulle tro, at længden på kjoler var en moderne diskussion – men i middelalderen kunne den få selv de mest tolerante til at harmes. Det var dog ikke kvindernes skørter, der var blevet for korte, men derimod mændenes kjortler, der var blevet for lange.

I løbet af 1100-tallet var lange mandsdragter begyndt vinde indpas blandt Europas fornemste. Dens lange vandring gennem Europa fra dens arabisk/byzantiske udspring tog flere hundrede år fra den første fremkomst til den endelig havde fået fodfæste overalt i Europa. Til Danmark nåede den først senere end i Sydeuropa, og ligesom de fleste andre steder optoges den først blandt kongen og hans folk og først senere blandt andre dele af herremandsklassen.

Sædvanen tro modtog kirkens folk ikke de nye moder med samme begejstring som adel og kongehus. Overalt i

Europa harmedes tidens gejstlige og moralister over især kjortlernes nye længde, pynteærmer og slæbekjortler for mænd. Moderne kaldtes kvindagtige, og mænd, der bar dem, beskyldtes for blødsødenhed og manglende mandsmod.

I Danmark dukkede de nye moder frem i kalkmalerier i slutningen af 1100-tallet. Fra denne tid findes hovedsageligt gengivelser af kongen i lang dragt, herom kan dog ikke konkluderes andet end, at man i kirkekunsten højst anså den for passende blandt kongelige. I afbildninger af mægtige stiftere er det derimod den mere traditionelle knælange dragt, der findes afbildet.

Hvornår, man nordpå begyndte at interessere sig for sydens større pragt, kan følges helt tilbage fra old- og vikingetid, hvor fund af silkeklæde peger på, at også luksusvarer fandt vej til de nordligere egne. Den tyske kronikør Arnold af Lübeck nævner godt nok i

*Mandlig stifter med sværd og oblat.
Kalkmaleri i Sönder Nørå kirke, Fyn, ca.
1200.*

Arnold af Lübeck nævner godt nok i sin krønike (for årene 1171-1209), at danerne fra at have klædt sig som søfarende folk: *"Går de nu om stunder ikke alene i skarlagen, broget og gråt pelsværk, men endog i purpur og linned."* Herom skal vi måske ikke udlede mere end, at der er tale om den sædvanlige tradition for at nævne "nye moder" i forbifarten og huske de gode gamle dage, hvor den slags ikke var god tone. I alle fald havde man før da både purpur og linned, men hvis vi skal tage Arnold af Lübecks ord for gode varer, så blev bedre klæder og prægtigere stoffer måske optaget blandt en større del af overklassen end tidligere set. I de gravfund og andre sammenhænge, hvor europæiske pragttekstiler optræder f.eks. i Mammengraven og Knud den helliges skrin, så var disse forbeholdt en beskeden elite i datidens samfund.

Ligesom i andre egne af Europa fik de nye moder også hårde ord med på vejen i Danmark. I Saxos krønike nedskrevet omkring år 1200 omtales de

nye og beskæmmende mandsmoder, der var blevet indført til Danmark, bl.a. klandres kong Svend (konge fra 1146, død 1157) for at iklæde sig selv og sine hirdmænd sachsisk (tysk) dragt og indføre nye hovmodige skikke i landet.

Nogen troværdig kilde til, hvad folk bar 50 år tidligere, er Saxo ikke; men derimod rammer han ånden i den heftige polemik, der var rejst rundt omkring i Europa i kølvandet på de nye moder. Om de lange dragter vitterlig var kommet til landet så tidligt som i midten af 1100-årene, ved vi ikke fra denne kilde, men vi kan formode, at dragterne netop indfandt sig omkring denne tid, da de her også begynder at optræde i billedkunsten. Men at Saxos mening om, hvornår moderne kom til landet, skal tages med et gran salt, kan man bl.a. se af, at også flere sagnkonger beskyldes for samme dårlige og hovmodige smag i klæder. I sjette bog er det således sagnkongen Ingild, der beskyldes for at have indført nye, feminine og beskæmmende tyske moder i landet.

Mere interessant for tidens polemik om kjortellængder er det, at Saxo her finder lejlighed til at istemme med sin egen mening om sin tids dragter med en kommentar om at *"Fra Tyskland kom også de udskejelser i klædedragten, vi har optaget, og som strider mod, hvad vi har arvet fra forfædrene"*. Og hertil følger Saxo videre: *"På denne måde har vort land, hvor mådehold altid har været anset som en væsentlig og værdifuld egenskab, hos sine naboer lært alskens overdrivelse og frådseri."*

Forargelsen over de nye moder ramte ikke Danmark alene, i Norge var det Sverre, ifølge Fornmannasögur, der spottede sine hirdmænd Birkebeinernes lange kjortler med ordene om, at ”*For-dum bar birkebeinerne kortere kjortler*” og havde tillige mere mandsmod i deres hjerter. Også denne saga er skrevet senere end, at Sverre påstås at have sagt sine bevingede ord, og også her er det formodentligt sagaens egen tid omkring år 1200, der tages udgangspunkt i.

En enkelt undtagelse for brugen af tyske klæder findes naturligvis hos Saxo. I en beskrivelse af kongesønnen Magnus’ bryllup i Ribe i 1127 hedder det, at kongen Knud Lavard var iført prægtige sachsiske klæder af purpur.

Her var det tilsyneladende kongen, der udviste gode manerer, ifølge Saxo, og skønt Saxo tydeligvis kun havde meget lidt til overs for tysk dragtskik, så kunne prægtige klæder undskyldes som passende pragt for kongelige ved særlige lejligheder.

I samtidens billedkunst få vi også et indtryk af forargelsen over de nye moder. Skønt kongelige, for hvem der ofte gjaldt helt særlige rettigheder i pragt, til tider afbildes i den nye lange dragt, så er stifterbilledernes herremænd ofte mere traditionelt og beskeden klædt; det var næppe god tone at præsentere sig som ydmyg men dog værdig kirkestifter klædt som en prangende modelaps.

En enkelt undtagelse er billedfriserne i Ål kirke i Jylland fra slutningen af 1100-årene. I en frise med motiver fra legenden om Skt. Nikolaj er en kroholder og hans hustru iklædt de seneste

Scene fra legenden om Sct. Nicolai. Kroholderne myrder og bestjæler de sovende. Kalkmaleri i Aal kirke, Jylland, ca. 1175-1200.

moder: manden i en luksusbetonet lang ”kvindagtig” dragt og konen i slæbekjole med lange hængeærmer. Hvorvidt en kroholder på denne tid virkelig klædte sig sådan, er selvfølgelig ikke det væsentlige ved motivet, man har ønsket at fremstille kroholderen i et helt bestemt lys. Kroholderen er således ikke blot en usympatisk legendefigur (ifølge legenden myrdede han sine uskyldige herbergende og stjal deres penge), han er tillige en modelaps i moderne dragt! Fremstillingen af ham ligger langt fra kongen i al hans berettigede pragt og adelige stiftere i acceptabel og værdig traditionel dragt; den lange mandskjortel er her brugt til at understrege den afbilledes usympatiske træk.

At skyde skylden på sine naboer for indførelsen af nye og vansirende

moder var ingenlunde et dansk bidrag til tidens diskussion. I Frankrig mente man f.eks., at det var lombardere, der havde indført de nye grimme snabelsko, og i England skød man skylden på franskmændene for de lange, opslidende og slæbende mandskjortler. I Tyskland havde man tradition for, at nye moder var flamlænderne og de franskes skyld – en mening man holdt gennem det meste af middelalderen. Tilsyneladende kom de nye vederstyggeligheder altid et andet sted fra – det gjaldt både sygdomme og nye moder. I Norden var det således typisk tyskernes skyld hver gang nye moder eller nye sygdomme fandt denne vej. Så sent som i 1329 forfattede en anonym gejstlig digtet *Planctus de Statu Regni Dacie*, hvori det igen var de tyske moder i Danmark, der blev lagt for had. Igen var mændene blevet skvattede og kvindagtige i deres klædedragt, og de danske fruer klædte sig som tyske prostituerede i overdreven luksus. I Norge betegnede man få år tidligere brugen af flerfarvede dragter og klæder pyntet med bezanter som ”tysk skik” og al form for tysk dragt i Norge blev ved lejligheden forbudt i 1314 og gentaget allerede året efter.

Skønt 11- og 1200-tallets slæbekjortler ikke var nogen tysk opfindelse, så kan vi via samtidens moralister følge modernes spredning gennem Europa, og mens vi ved, at moderne havde et tydeligt sydeuropæisk og arabisk udspring, så er det ikke sandsynligt, at de direkte herfra fandt vej til Norden. Derimod er det mere sandsynligt, at de via Frankrig og Italien fandt vej mod nordligere egne som England og Tysk-

Brodermordet, Kain og Abel. Kalkmaleri i Raasted kirke, Jylland, ca. slutningen af 1100-tallet.

land og først derfra videre til Skandinavien. Dette stemmer også overens med de handelsveje og ruter for klædehandel, der var etableret i samtiden. Langt størstedelen af det klæde, der importeredes til Danmark i middelalderen, var forhandlet via de nordtyske handelsbyer, og selv det pragt-klæde, der kom fra de sydlige egne af Europa, blev primært videreforgjort af tyske mellemhandlere, før det fandt vej til en fornem dansk aftager.

Yderligere litteratur:

Fentz, Mytte: *En hørskjorte fra 1000-årenes Viborg*. I *Kuml*, årg. 1987, pp. 23-45. Århus, 1987.

Scene fra frise om Sankt Paulus legende, muligvis en gengivelse af kristenforfølgeren Kejser Nero, der giver befaling til sin soldat. Kalkmaleri i Mårslet kirke, Jylland, ca. 1175.

Gesta Danorum, Danmarkshistorien, Saxo Grammaticus, bd. I-II. latinsk tekst udgivet af Karsten Friis-Jensen, dansk oversættelse ved Peter Zeeberg. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Kbh. 2005.

Harris, Jennifer: *Thieves, Harlots and Stinking Goats: Fashionable Dress and Aesthetic Attitudes in Romanesque Art.* Costume, no. 21: 1987, pp. 4-15.

Funnikke

Kontor- & Datahuset på Bornholm
 Snellemark 45 - 3700 Rønne
 Telefon 56 95 12 69 - Telefax 56 95 69 50

Nockert, Margareta: *Medeltida dräkt i bild och verklighet.* I Den ljusa medeltiden. Statens Historiska Museum: Studies 4. pp. 191-196. Stockholm, 1984.

Norges Gamle Love indtil 1387. I. række, bd. I-V. Udg. av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Christiania, 1846 – 1895.

Noss, Aagot: *Draktfunn og Drakttradisjon i det Vestnordiske Området frå Vikingetid til Högmedalderen.* Viking, bd. 38. Oslo, 1974, pp. 39-67.

Nørlund, Poul: *Klædedragt i oldtid og middelalder. Nordisk Kultur bd. XVb. Dragt.* J. H. Schultz Forlag. Kbh. 1941.

Planctus de Statu Regni Dacie. I: Dansk Digtning paa Latin. Udvalgte ved A. Kragelund. Aschehoug Dansk Forlag. Kbh. 1942.

Saxonis Gesta Danorum. Ved J. Olrik & H. Ræder. Hauniae - Kbh. 1931.

Mon vores får slipper for at fryse i den kommende vinter?

Årets julemarked

Foto: Sukey Brown

Nyt fra Vennekredsen

GENERALFORSAMLING

Der indkaldes til generalforsamling i Støtteforeningen Bornholms Middelaldercenters Vennekreds til afholdelse den 7. februar kl. 14 til 17 på Centret.

Dagsorden ifølge vedtægterne og forslag skal indsendes til bestyrelsen senest 14 dage før.

Foto: Ole Boyer Pedersen